

postai küldemények és a fax mellett (a GAELIC a dokumentumok 85%-át, a CALICO pedig 75%-át küldi Ariellel). Összehasonlításként: a felmérésben részt vevő thaiföldi és kelet-európai könyvtár a küldeményeket főleg postán küldi. A GAELIC hangsúlyozta, hogy nem a távolság a fő szempont a szolgáltató kiválasztásakor, sokkal inkább a színvonal.

A könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás trendjei

Ebben a csoportban a kérdések a fejlesztésekre és a könyvtári anyagok iránti igényekre vonatkoztak. Dél-Afrikában a fejlesztések elsősorban a felsőoktatási könyvtári konzorciumokban voltak jelenlévők. Minhárom konzorciumban online rendszer működik, csak a CALICO-ban használ manuális megoldást a résztvevők kb. 5%-a. Az eredmények nagyrészt a Sabinet Online-nak köszönhetők. Az általa üzembe helyezett, új, webalapú ReQuest nevű könyvtárközi rendszer minden funkciót ellát mind a visszaküldendő dokumentumok, mind a másolatok tekintetében, a felhasználó, illetve a könyvtár által kezdeményezett tranzakciókra egyaránt: a rendelést, a szolgáltatást, az adminisztratív és statisztikai feladatokat, és a pénzügyi elszámolásokat. A rendszer egyelőre az országon belüli tevékenységet kezeli, a tervekben szerepel a nemzetközi műveletek bevonása is. Míg 2000-ben csak kb. 2000 megrendelésnél vették igénybe, 2001-ben már 110 ezer kérést tartottak nyilván. Összehasonlításként: a Kongresszusi Könyvtárban 1999 óta csak online megrendeléseket fogadnak, míg a két ázsiai és a kelet-európai könyvtárban online és manuális rendszer is működik.

Csupán egy konzorcium válaszolt arra a kérdésre, amely az Afrikában publikált, nem dél-afrikai dokumentumok iránti igények növekedésére irányult. Itt azt tapasztalták, hogy nőtt a Mozambikba, Zimbabweba és Nigériába irányuló kérések szá-

ma. A Sabinet Online jelentése szerint a dél-afrikaiak az orvostudományi folyóiratokat keresték (ezen belül is az AIDS-szel foglalkozókat), valamint a mezőgazdasági és a vízügyi tudományok szaklapjait.

Mindhárom dél-afrikai konzorcium a könyvtárközi kölcsönzés növekedését tapasztalta 1999 óta, és véleményük szerint ez folytatódik. A két ázsiai és a kelet-európai könyvtár is a könyvek és a folyóiratok kölcsönzésének növekvő számáról tájékoztatott, a botswanai könyvtárban pedig a könyvkölcsönzés iránti igények növekedéséről. A válaszadók egybehangzó véleménye, hogy a könyvtárközi kölcsönzés a jövőben egyre inkább a könyvek kölcsönzésére fog korlátozódni, az egyik konzorcium szerint a könyvek mellett a régebbi folyóiratokra is.

Arra a kérdésre, hogy észlelnek-e átfedést a könyvtárközi kölcsönzés és a levéltárak, múzeumok, könyvterjesztők hasonló tevékenysége között, az állami szférában működő megkérddezett nemleges választ adott, hasonlóképpen a két SADC-könyvtár és a két ázsiai könyvtár is.

Összefoglalás

1999 óta Dél-Afrikában jelentős fejlődés tapasztalható a könyvtárközi kölcsönzés területén. Bár egyre nagyobb mértékben veszik igénybe a teljes szövegű szolgáltatásokat is, a könyvtárközi tevékenység nőtt, amiből a két tevékenység lehetséges összekapcsolására lehet következtetni.

/RAUBENHEIMER, Jenny–NIEKERK, John van: Recent developments in interlending and document supply with a focus on the South African situation. = *Interlending & Document Supply*, 30. köt. 1. sz. 2002. p. 17–24./

(Viszocsekné Péteri Éva)

A Zeitschriftendatenbank (ZDB), az időszaki kiadványok közös katalógusa Németországban

A ZDB története több mint harminc évre tekint vissza. Az időszaki kiadványok minden típusát regisztrálja: szerepelnek benne a folyóiratok, a hírlapok, a sorozatok, az adatbázisok, tekintet nélkül időszakra, országra vagy nyelvre, illetve fizikai formátumra. A regionális (tartományi) könyv-

tári hálózatok és a helyi online katalógusok egyaránt a ZDB-hez fordulnak, ha időszaki kiadványokkal kapcsolatos információra van szükségük. A ZDB emellett bel- és külföldön is a könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás kiindulópontjául szolgál.

Az adatbázist 1999 óta a Frankfurt am Main-i Die Deutsche Bibliothek (DDB) szolgáltatja. A DDB gondoskodik a rendszer működtetéséről és az adatok szolgáltatásáról is; a szerkesztésért és a fejlesztésért pedig a Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz (SBB) felel.

A ZDB 1,1 milliónál is több időszaki kiadvány rekordjait tartalmazza, 420 ezer a kurrens címek száma, 60 ezernél több a hírlapok, és 22 ezer az elektronikus folyóiratok száma. Az adatbázisban 160 tagkönyvtár 5,8 millió lelőhelyadata szerepel. A német nemzeti könyvtár, a Die Deutsche Bibliothek még nem tagja a ZDB-nek, részvétele most van előkészületben.

A szövetségi rendszerből adódóan Németországban a kulturális politika és a könyvtárügy is az egyes tartományok irányítása alatt működik. A monográfiák katalogizálása a hat regionális (egy vagy több tartományt átfogó) könyvtári hálózatban, az időszaki kiadványok közös regisztrálása pedig a ZDB-ben mint országos hálózatban zajlik. Az egyes tagkönyvtárak az új címeket közvetlenül a központi adatbázisban katalogizálják – ennek köszönhető, hogy az esetek 70–80 százalékában már kész rekordokat találnak, csak a lelőhelyinformációt kell hozzáírniuk. A következetesség érdekében a két hétnél régebben készült rekordokat csak a címek, illetve a testületek egységesítéséért felelős szerkesztő részleg módosíthatja; a lelőhelyrekordokat a ZDB-tagok szerkesztik.

A ZDB kezdettől fogva több relációs adatfájlból áll. A testületek egységes besorolási adatfájlját a Staatsbibliothek, a Bajor Nemzeti Könyvtár, a DDB és – újabban – az Osztrák Nemzeti Könyvtár kezeli. A lelőhely-információk a címekhez közvetlenül kapcsolódnak a könyvtárak adatait tartalmazó adatfájl segítségével. A személynevek fájlját is szerkesztik, ezt a ZDB kezeli.

A ZDB-ben feldolgozott új címek és lelőhelyek adatait a DDB hetente szolgáltatja a regionális könyvtári hálózatok számára, a módosított címrekordokat és az új vagy módosított testületi szerzői rekordokat hasonlóképpen. A fájlokat a DDB fájlserveréről FTP-vel lehet letölteni a regionális hálózatok és a helyi online katalógusok számára. Saját könyvtárak adatait a tagkönyvtárak évente két alkalommal kaphatják kézhez, illetve a Z39.50, és hamarosan webalapú interfészek (SRU, SOAP, OAI) segítségével érhetik el.

Az elektronikus folyóiratokat tekintve a ZDB a világ egyik legnagyobb adatbázisa. A egyes folyóiratok

nyomtatott és elektronikus kiadását külön rekordban dolgozzák fel, és csatolással kapcsolják össze. Ennek az integrált katalógusnak az az előnye, hogy a használóhoz az elektronikus folyóiratokról szóló információk akkor is eljutnak, ha nem is tudott az e-változat létezéséről. A teljes szövegek online elérését a ZDB-OPAC és CD-ROM használatkor csatolásokkal biztosítják. Ezek a csatolások csak akkor működnek, ha az elektronikus változat szabadon betölthető. Együttműködnek ugyanakkor az elektronikus időszaki kiadványok Regensburgban épített könyvtárával, az EZB-vel. Az átfedések elkerülésére és az elérés megkönnyítésére összehangolták a munkafolyamatokat: a ZDB-OPAC-ból elindulva – ahol a legtöbb e-folyóiratnál közvetlen csatolás szerepel az EZB licencinformációhoz – tájékozódni lehet az elérési lehetőségekről, és téma szerint is lehet válogatni az e-folyóiratok közül.

Nemrégiben aggregátorok, például az EBSCO által szolgáltatott címek rekordjait is bevették az adatbázisba, mégpedig a ZDB-nél használatos (nem MARC) formátumban. Az adatbázis a digitalizált és a mikroformában rendelkezésre álló változatokkal kapcsolatos információkat is tartalmaz.

A ZDB-adatbázist és szolgáltatásait országos és nemzetközi projektek is hasznosítják: a ZDB-re épülnek a regionális (tartományi) folyóirat-katalógusok és a helyi online katalógusok; felhasználják a különböző dokumentumszolgáltatási rendszerek, köztük a SUBITO céljaira; a ZDB közös katalógus és az EZB elektronikusfolyóirat-könyvtár összekapcsolva működik; teljes szövegű adatbázisokhoz is csatlakoznak majd; a KVK-n, a Karlsruhei Virtuális Katalóguson (azaz metakeresőn) keresztül is lekérdezhető; továbbá részt vesz a PiCarta International nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési együttműködésben.

Már folyamatban van a ZDB kibővítése svájci és osztrák országos adatbázisokban szereplő rekordokkal; Svájc valószínűleg hivatalosan is tagja lesz a ZDB-nek. Az osztrák nemzeti könyvtár szerkesztési teendőket lát el az osztrák könyvtárak számára.

A nemzetközi együttműködést megkönnyítené, ha a ZDB az angol-amerikai katalogizálási szabályzatot (AACR2) és a MARC21 adatcsere-formátumot használná a MAB2 helyett. Előkészítésül értelmezték a vonatkozó szabályokat (ZETA) a CONSER katalogizálási kézikönyvéhez hasonló részletességgel, és szenvedélyes szakmai viták zajlanak arról, hogyan kezeljék a nemzetközi katalogizálási szabályzatok és csereformátumok harmonizációjának

kérdéseit. Az AACR-re való áttérést az időszaki kiadványok esetében főként az előzmények és a folytatások összekapcsolásánál tartják nehézkesnek, mert duplumrekordok jönnének létre. Egy másik terület, ahol gondok adódhatnak, a testületi nevek egységes besorolási adatfájlla, amely a címadatokkal összekapcsolva működik, és ahol a Kongresszusi Könyvtárnak a ZDB gyakorlatától jelentősen eltérő egységes adatait kellene alkalmazni. Ennél is súlyosabb problémát jelentene az, hogy minden egyes tagkönyvtárnak saját rendszerén belül adaptálnia és javítania kellene az illető lelőhellyel kapcsolatos információkat, amire várhatóan nem szívesen vállalkoznak az időszaki kiadványok feldolgozói, nem is beszélve a könyvtárak fenntartóiról. A megoldás, úgy tűnik, az lesz, hogy a német könyvtárak a nemzetközi szabályzatoknak és gyakorlatnak (ISBD-k, ISSN) megfelelően fejlesztik tovább

katalogizálási szabályzatukat, megpróbálják a többes rekordok kiküszöbölésének szabályait nemzetközi fórumokon elfogadtatni, és a címadatok szabványosítása érdekében bekapcsolódnak a nemzetközi projektekbe (például az ISST programba). A ZDB a közeljövőben webes interfészek segítségével egy más szolgáltatásokat is közvetítő, jobb közvetlen megrendelési opciót nyújtó portálon teszi kereshetővé és elérhetővé az időszaki kiadványok adatait.

/SIGRIST, Barbara: Die Zeitschriftendatenbank – the German Union Catalogue of Serials: the ZDB. [IFLA paper] Code number: 005-E, World Library and Information Congress: 69th IFLA General Conference and Council, 1–9 August 2003, Berlin, 132. Serial Publications. 5 p./

(Hegyközi Ilona)

Az információhoz jutás bővítése a dokumentumellátó rendszereken keresztül – az INFLIBNET megoldása

A tudományos cikkek és konferenciakiadványok iránt jelentkező igényt felismerve, már az 1950-es években megoldódott a dokumentumszolgáltatás Indiában, amelyet főként a közkönyvtárak és az információs központok nyújtottak, névleges áron, de szigorúan betartva a szerzői jogi törvényt.

A szolgáltatást az alábbi csoportokhoz tartozó intézmények nyújtják:

- az országos dokumentációs központok,
- az Országos Tudományos és Műszaki Információs Rendszer (NISSAT) által támogatott szolgálatok,
- az Egyetemeket Támogató Bizottság (UGC) által működtetett szolgálatok.

1. Országos szinten három, különböző területre szakosodott dokumentációs központ működik: a Nemzeti Tudományos Dokumentációs Központ (Indian National Scientific Documentation Centre = INSDOC) a Tudományos és Ipari Kutatási Tanácshoz (Council of Scientific and Industrial Research) tartozó 45 kutatólaboratóriumot látja el információval, és dokumentummásolattal; de az akadémiai és a kutatószféra más résztvevői számára is nyújt szolgáltatást. Több mint 800 műszaki és fizikai könyvtárban található 36 000 periodikum leírásával létrehozták a műszaki és fizikai tudományos folyóiratok közös katalógusát.

A társadalomtudományok területén a munkát a Társadalomtudományi Kutatás Indiai Tanácsa (Indian Council of Social Science Research) által alapított Országos Társadalomtudományi Dokumentációs Központ (National Social Science Documentation Centre = NASSDOC) végzi.

A Védelmi Kutatás és Fejlesztés Szervezetéhez (Defence Research & Development Organization = DRDO) tartozó több mint 40 laboratórium információigényét a Védelmi Tudományok Tájékoztatási és Dokumentációs Központja (Defence Science Information and Documentation Centre = DESIDOC) elégíti ki.

2. Az indiai kormány Tudományos és Ipari Kutatási Minisztériuma (Department of Scientific & Industrial Research) által a nemzeti információs infrastruktúra kiépítésére létrehozott Országos Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Rendszer (National Information System for Science and Technology = NISSAT) 13 ágazati információs központot, 6 nemzetközi adatbázisokhoz hozzáférést nyújtó központot (National Access Centres to International Data service), és fél tucat városi könyvtári hálózatot állított fel és támogat. Munkáját rövid ideig segítette, hogy az Ausztrál Nemzeti Könyvtár tudományos és műszaki tapasztalat- és információcserét célzó regionális hálózati (National Library of Australia –